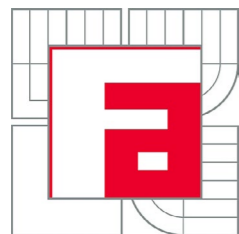

Geneze nábřeží Zábrdovic

Vysoké učení technické v Brně
Fakulta architektury
Poříčí 273/5, 63900 Brno 39

Zadání diplomové práce

Číslo diplomové práce: FA-DIP0067/2012 Akademický rok: **2012/2013**
Ústav: Ústav navrhování V.
Student(ka): **Sedláková Zdeňka, Bc.**
Studijní program: Architektura a urbanismus (N3501)
Studijní obor: Architektura (3501T002)
Vedoucí diplomové práce: **doc. Ing. arch. Gabriel Kopáček, Dr.**
Konzultanti diplomové práce:

Název diplomové práce:

Nová nábřeží - urbanistická studie přestavby vybraného území podél řeky Svitavy v Brně

Zadání diplomové práce:

Brno má dvě řeky, ale nemá nábřeží. Vytipujte a analyzujte přestavbovou nebo rozvojovou lokalitu v návaznosti na řeku Svitavu - místo nebo více míst spojených specifickým urbánním problémem, kde by byl také potenciál pro vznik atraktivního nábřeží. Toto vybrané přestavbové území (případně více vybraných území) řešte formou námětové urbanistické studie. Vycházejte z Vaší předchozí urbanistické analýzy a širší studie městotvorného potenciálu řeky Svitavy v Brně.

Rozsah grafických prací:

Práce bude obsahovat zejména:
- situaci širších vztahů s doložením navazujících úseků řeky Svitavy a napojení řešeného území na urbanistickou strukturu města Brna, měřítko cca 1:5000 (alt. 1:10000),
- komplexní urbanistický návrh, měřítko cca 1:1000 (alt. 1:2000, 1:500 dle zvolených území),
- řezy (případně též dílčí půdorysy - detaily, pohledy, ideové kresby) charakteristických částí řešeného území, měřítko cca 1:500 (alt. 1:200),
- fyzický nebo digitální model řešeného a navazujícího území,
- perspektivní pohledy charakteristických řešených městských prostorů,
- průvodní zprávu, která bude obsahovat:
a) teoretická východiska - soudobé požadavky na městské nábřeží,
b) vysvětlení základní ideje vlastního návrhu,
c) základní urbanistické ukazatele.

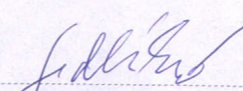
Seznam odborné literatury:

GEHL, Jan. Life between buildings : using public space. Washington : Island Press, 2011. ISBN 978-1-59726-827-1.
HERTZBERGER, Herman. Přednášky pro studenty architektury. 1. vyd. Dolní Kounice: MOX NOX, 2012, 287 s. ISBN 978-80-905064-0-4.
MAIER, Karel. Udržitelný rozvoj území. 1. vyd. Praha: Grada, 2012, 253 s. ISBN 978-80-247-4198-7.
Revitalizace nábřeží plzeňských řek I, II, II [online]. Plzeň: útvár koncepce a rozvoje, 2007 -2011. Dostupné z:
<http://www.plzen.eu/o-meste/multimedia/ebook/knihy/ebook-revitalizace-nabrezi-plzenskych-rek-i.aspx>.

Termín zadání diplomové práce: 18.2.2013

Termín odevzdání diplomové práce: 13.5.2013

Diplomová práce se odevzdává v rozsahu stanoveném vedoucím práce; současně se odevzdává 1 výstavní panel formátu B1 a diplomová práce v elektronické podobě.

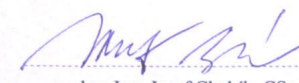

Bc. Zdeňka Sedláková
Student(ka)

doc. Ing. arch. Gabriel Kopáček, Dr.
Vedoucí práce

doc. Ing. arch. Karel Havlíš
Vedoucí ústavu

V Brně, dne 18.2.2013

doc. Ing. Josef Chybík, CSc.
Děkan

Abstrakt

Cílem práce je vytvoření návrhu vedoucího ke vzniku nového nábřeží řeky Svitavy v lokalitě Zábrdovic, kde špatný stav veřejných prostranství i přítomnost brownfieldů způsobují, že území v těsné blízkosti centra města je paradoxně jedním z nejméně využívaných úseků Svitavy v Brně.

Práce se zabývá vzájemným vztahem nábřeží a města; využitím městotvorného potenciálu řeky pro rozvoj lokality a zároveň řešením urbanistické studie pro maximální využití nábřeží jako veřejného prostoru.

Paralelně se samotným návrhem cílového stavu práce řeší strategii k jeho dosažení.

Poznámka

Tento text je obsažen i v příloze hlavního dokumentu v A3 paré v doprovodu vysvětlujících schémat a výkresů.

Teorie

Veřejná prostranství a komunita	7
Město a veřejná prostranství	10
Fenomén řeky	13

Svitava v Brně

Charakteristika Svitavy	17
Náměty pro rozvoj nábřeží	20
Výběr lokality k řešení	23

Analýzy

Představení lokality	27
Analýzy lokality	28
Rozvojové předpoklady	31

Návrh

Vize nového nábřeží	37
Cesta k realizaci	38
Vrstva IMAGE	40
Vrstva NABŘEŽÍ	42
Vrstva VÝSTAVBY	46
Shrnutí	49
Závěr	50

TEORIE

SVITAVA V BRNĚ

ANALÝZY

NÁVRH

Nábřeží jako veřejné prostranství

V této práci se zabýváme nábřežím jako veřejným prostranstvím z pohledu urbanisty a architekta. Pro naše účely můžeme definovat veřejné prostranství slovy urbanistů: „Veřejné prostory jsou všechny nezastavěné prostory ve městě, které jsou volně (bezplatně) přístupné všem obyvatelům a návštěvníkům města, buď nepřetržitě nebo s časovým omezením (např. parky zavírané na noc). Základní charakteristikou veřejného prostoru je jeho obyvatelnost spojená s užitností pro obyvatele, musí sloužit obyvatelům města k provozování nejrůznějších činností pohybových (chůze, jízda na kole) a pobytových (sezení, hry).“ (Šilhánková, Koutný 2001) Veřejné prostranství má tedy rovinu prostorovou i rovinu sociální. Ta se promítá v podobě aktivit, které se v prostoru odehrávají.

Aktivity ve veřejných prostranstvích

Pro urbanisty se vžilo jako standardní členění aktivit podle profesora Jana Gehla na nezbytné, volitelné a společenské. Nezbytné aktivity jsou ty, které se v prostoru odehrávají účelově a nemají přímou spojitost s prostředím, volitelné aktivity jsou ty, kterým se lidé věnují, protože chtějí, a tam, kde chtějí. Společenské aktivity jsou volitelné aktivity, které jsou navíc závislé na přítomnosti ostatních lidí, jsou tedy výslednými aktivitami vznikajícími díky kvalitnímu prostředí, které vybízí k přítomnosti lidí. Gehl dále popisuje spojitost mezi kvalitou prostředí a aktivitami, které se v něm odehrávají.

Kvalita prostředí je definována mírou přízpůsobení prostředí člověku, jeho smyslům, psychice a chování. Člověk pohybující se pěšky nebo sedící má být primární determinantou při tvorbě veřejných prostranství. Na rozdíl od prostranství modernistického města, které je určováno technicistním a inženýrským přístupem k navrhování, jehož výsledkem jsou prostranství dimenzovaná pro pohyb v autech, která postrádají lidské měřítko. (Gehl 1996)

Kritika technicistního přístupu, automobilismu a direktivního plánování jako přístupu moderní doby je ostatně silícím trendem v současné postmoderní společnosti. Stále častěji bývají prosazovány alternativní přístupy k tvorbě měst zapojující komunitu, metoda zdola nahoru, taktický urbanismus, placemaking.

Na důležitosti nabývá cit - umění, který by měl být rovnocennou složkou vedle rozumu - jednotlivých inženýrských systémů (Koucký 2006) na rozdíl od současného stavu - především v českém prostředí - kde hlavní slovo o podobě měst mají dopravní normy.

Zapojení občanů do plánování

Centralistický přístup k územnímu plánování i hospodářství obecně z dob minulého režimu byl již mnohokrát odsouzen jako nevhodný. Soudobé trendy jdou ještě dále a reagují na potřeby obyvatel plánovaných urbanistických celků, kterým klasický přístup developerských projektů a plánování tzv. „od rýsovacího prkna“ nenabízí dostatečně kvalitní prostředí.

KaisersRot

Skupina KaisersRot je výzkumný tým působící pod švýcarskou univerzitou ETH Zurich. Jejich stejnojmenný projekt je urbanistickým nástrojem pro počítačem podporovanou metodu městského plánování. Lze jej použít pro optimalizaci využití půdy, k návrhu udržitelných schémat stavebních pozemků atd.

S výhodou tak při navrhování využívají podporu počítačových systémů, které mohou poskytnout varianty návrhů na základě vstupních parametrů v čase, který by pro urbanistu nebyl dosažitelný.

Součástí tohoto přístupu je také vysoká úroveň participace obyvatel. Možnost vložit do systému požadavky všech zúčastněných stran vedou k procesu popisovanému jako „bottom-up“ čili „zdola nahoru.“

Tento přístup se staví do opozice klasickému přístupu „top-down“ čili „shora dolů,“ kde hlavní slovo má urbanista a který je náchylný k nedostatkům vznikajícím z nedostatečné znalosti místa a potřeb budoucích uživatelů.

Na příkladu Kehlbachsiedlung v Horním Rakousku byl KaisersRot použit pro vypracování studie přesídlení obyvatel lokalit zastižených povodněmi, kde jedním z požadavků bylo zachování struktury existující komunity. Výstupem byla paleta různých scénářů parcelace, které dokázaly, že takové přesídlení je možné.

FredericiaC Masterplan

(Autor: KCAP/Fakton/Ramboll)

Dánský ateliér KCAP založený v roce 1989 architektem Keesem Christiaansem je autorem vítězného návrhu studie na výstavbu nové čtvrti na ploše bývalého přístavu v malém městě ve středním Dánsku.

Na ploše 21 ha tak vznikne nová část města s důrazem na kvalitní veřejná prostranství a ekologickou udržitelnost.

Požadavkem klienta bylo vytvoření multidisciplinárního týmu, který vedl dialog se všemi účastníky, odborníky i s místními občany. Ti nebyli projektu na počátku nakloněni, ovšem v průběhu prací byli postupně zapojováni do procesu navrhování.

Zájem vyvolalo otevření areálu, lidé si mohli přijít areál prohlédnout a mohli se sami zapojit do procesu obnovy; například takto byl studenty vybudován skatepark.

Lidé všech věkových skupin byli zváni a byl s nimi veden dialog o vývoji areálu. Byly uspořádány prezentace, workshopy a iniciovány mnohé diskuze.

Návrh byl úspěšný také proto, že kromě roviny „urban design“ obsahoval i rovinu „process design“ čili scénář rozvoje a je proto schopný se adaptovat na změny, které mohou proces v budoucnu ovlivnit.

Platforma re:

(M. Kuzemský, I. Čapounová, D. Pavlišta, O. Synek, J. Vlach, J. Žid)

I v českém prostředí se prosazují přístupy vstřícné ke komunitám. Architektonická platforma „re:“ se zaměřuje na malá města či celky do 10 000 obyvatel, které zkoumá ve všech souvislostech. Často ve městě několik dní žije a pomocí nabytých znalostí pak formuluje problémy a požadavky obyvatel do konkrétních zásahů.

Tvorba architektonické koncepce tak stojí na principech vzájemné důvěry veřejnosti a architektů, poznání místa a komunikace s obyvateli.

Důležitým momentem je již analýza místa, která pomůže obyvatelům uvědomění si potenciálu jejich města a posílí jejich identifikaci s prostředím a i následným návrhem.

„Nejúspěšnější projekt nebude ten nejdokonalejší, ale ten, který vezmou lidé za svůj a který lze provádět postupnými změnami, aby byl čas na jeho osvojení.“ (ERA 21 #05 2012)

Iniciativa občanů, taktický urbanismus

V posledních letech se vyvinul přístup k urbanismu malého měřítka, často založený na iniciativě občanů. Cílem je vylepšit prostředí města jednoduchým zásahem o minimálních nákladech.

Příručka nazvaná Taktický urbanismus zpracovaná členy americké Next Generation of New Urbanists přináší přehled různých projevů tohoto hnutí, které jsou mnohdy s antikorporátním a antibykratickým podtextem. (Steuteville 2012)

Hlavní myšlenkou je „krátkodobá akce, dlouhodobá změna.“ Jde o cílenou snahu k inicializaci změny, funguje na principu znalosti lokality. Povaha zásahů je krátkodobá a nízkonákladová a představuje tak velmi malé riziko v případě neúspěchu. Mnohé zásahy tak fungují na principu experimentu, který může být přípravou na realizaci nákladnějšího opatření ovšem tentokrát natrvalo.

Mnohé z těchto trendů se projevují nejen ve Spojených státech ale i v našem prostředí. Nejznámější z nich je zřejmě hnutí „Guerilla Gardening,” které má počátky již v 70. letech a stojí tak na počátku taktického urbanismu.

Open-Air-Library Magdeburg

(KARO Architekten)

Inspirativním aspektem procesu budování otevřené knihovny bylo vybudování dočasného modelu 1:1 jako formy happeningu. Po jeho úspěchu byl návrh realizován v trvalé podobě.

MĚSTO A VEŘEJNÁ PROSTRANSTVÍ

Postindustriální město

Brno je postindustriálním městem v elementárním smyslu tohoto výrazu - nachází se v období po průmyslu.

Přítom na příkladu Brna se dá dobře demonstrovat postup urbanizace a právě industrializace od samotného počátku těchto procesů v textilním průmyslu.

Vývoj průmyslu v Brně

Od poloviny 18. století v Brně byly zakládány textilní manufaktury, jako počátek nadcházející industrializace. Město Brno bylo již na přelomu 18. a 19. století významným centrem vlnářské manufakturní výroby (Kuča 2000), drželo krok s nejnovějšími trendy, a tak se tedy od počátku procesu industrializace vyvíjelo jako průmyslové město; proto se mu také přezdívalo „rakouský (též moravský, český) Manchester.“

Průmysl byl vázán nejdříve na vodní toky, továrny tak vznikaly v předměstích při náhonech a Svitavě na Starém Brně, Křenové, Cejlu a Zábrdovicích.

Areál Vlněny na Tkalcovské v území řešeném v návrhové části diplomové práce byl příkladem textilky z tohoto období a zároveň jednou z nejstarších v Brně, bohužel se z něj dochoval pouze jeden smíšený blok při ulici Cejl, ostatní budovy byly po požáru asanovány a nahrazeny hypermarketem Interspar.

Rozvoj textilního průmyslu, který byl založen na parních strojích stimuloval svou poptávkou průmysl strojírenský a tak byly podél Svitavy, čili v dosahu železnice, zakládány strojírenské závody, a tak vznikla Posvitavská průmyslová zóna, která se táhne od Obřan přes Židenice a Zábrdovice až po Komárov.

Po 2. světové válce se naše kultura rozdělila na západní a východní blok. Česko jako součást východního bloku tak podléhalo centralizovanému plánování svázanému ideologickými zásadami, které stavěly hospodářství na průmyslu a výrobě a vývoj, který se od 70. let odehrával v západních zemích, u nás nastal se zpožděním v 90. letech. Změna společnosti a měst z industriálních na postindustriální, směřující k rozvoji služeb namísto průmyslu, s projevujícími se procesy suburbanizace (urban sprawlu) a deurbanizace a vznikem brownfields.

Brownfields

Opuštěné průmyslové areály na březích Svitavy tedy nejsou náhodně. O přístupu k brownfields bylo již napsáno mnoho, a jistě není pochyb, že pokud stav areálů umožňuje konverzi, jde o správné řešení z hlediska udržitelného rozvoje měst, na rozdíl od zastavování zemědělské půdy na periferiích a perimetrálnímu nárůstu měst a suburbanizaci.

Již byl zmíněn případ bývalé Vlněny na ulici Tkalcovské, jejíž osudem byla demolice. Oproti tomu lze postavit příklad dobře známé Vaňkovky, která je zdařilou konverzí s výhradami ohledně dopadu její do sebe uzavřené galerie na okolní veřejná prostranství. Přímo v řešeném území se také nachází konverze textilky Moravan na bytový dům, která je v Brně z obytných konverzí prozatím výjimkou.

Proměny veřejných prostranství

Součástí komplexních procesů urbanizace jako široké proměny nejen hmotného prostředí měst ale i společnosti jsou i proměny veřejných prostranství, jak dokumentuje graf vpravo.

V počátečních fázích urbanizace se odehrávaly ve veřejných prostranstvích největším dílem nezbytné aktivity, přítomnost ve veřejných prostranstvích byla součástí každodenního života. Změny životního stylu ovšem umožnily většinu těchto aktivit zajistit jiným způsobem ať už jde o dopravu, poskytování služeb či nakupování.

S nakupováním souvisí motivy konzumní společnosti a nadspotřeby, lidé v postindustriální době mají více volného času, který často tráví nakupováním, které se ze způsobu obstarávání věcí denní potřeby stalo zábavou, volnočasovou aktivitou. (Veselá 2012)

S tím souvisí vzestup obchodních / zábavních / společenských center, která jistým způsobem konkurují veřejným prostranstvím svým interiérem, který často simuluje prostředí ulice. Vzhledem ke kontrole, která je v nákupních centrech všudypřítomná, je ovšem obchodní ulice jen simulací skutečného veřejného prostoru.

V tento moment roste význam kvality veřejných prostranství, která by měla být schopná těžít ze svých výhod a nabídnout atraktivní prostředí pro trávení volného času všem lidem bez rozdílu a stát se tak prostředím plurality, které budou lidé vyhledávat, nikoliv je jen využívat ke vstupu do svého oblíbeného obchodu.

Veřejné prostranství jako katalyzátor rozvoje

Veřejným prostranstvím prostředí města nekončí, ale může jím začínat. Na některých případech revitalizace veřejných prostranství lze demonstrovat jejich roli jako katalyzátorů rozvoje města.

The High Line, New York

(Tým: James Corner, Field Operations, Diller Scofidio + Renfro, Piet Oudolf a další)

Dnes již dobře známá konverze nadzemní dráhy na park není jen projektem designově atraktivního veřejného prostranství. Snad ještě zajímavější je proces jejího vzniku. Brownfield se z lokality stal v roce 1980, kdy tudy projel poslední vlak. I když se ozývaly hlasy po jejím zbourání, nezisková organizace Friends of the High Line svou vytrvalostí dosáhla, společně s podporou známých osobností, jakou je například fotograf Joel Sternfeld, realizace projektu konverze. Sternfeldova fotografie dráhy s náletovou zelení A Railroad Artifact hrála významnou roli při propagaci projektu a získala mnoho příznivců a sponzorů.

Právě z jejich darů byla společnost Friends of the High Line, založená třemi místními obyvateli, schopná sehnat téměř třetinu rozpočtu (\$44 mil.). Za touto skutečností je možné sledovat jak odlišné je fungování občanských iniciativ v USA od našeho prostředí. Tyto organizace se nejen snaží bránit špatným rozhodnutím, ale i samy vyvíjejí činnost a tvořivě přispívají ke kvalitě svého prostředí. Lokalita High Line je také modelovým příkladem procesu obnovy opuštěných průmyslových areálů. Ve čtvrti Meatpacking District jsou mnohé brownfieldy, které nabízejí levné pronájmy. Oblasti kolem parků s malými kanceláři přitahují začínající kreativní třídu. Vytvoří tak poptávku po určitých službách, které je brzy následují, například restaurace, kavárny, kluby, ateliéry, módní butiky. Takto oživená lokalita potom začne být atraktivní pro širší spektrum obyvatel.

Město investovalo do projektu přes 100 milionů dolarů, investice však nebyla marná. Od roku 2006 v lokalitě developeři investovali přes 2 miliardy dolarů, realizovali 29 nových projektů, 2 500 bytů, 1 000 hotelových pokojů a 46 500 m² kancelářských a výstavních

ploch (Shevory 2011). Účast světově známých architektů a použití nákladného vysoce soudobého a atraktivního designu lokalitu nepochybně směřuje na bohatší společenské vrstvy a může tak mít za následek gentrifikaci místa.

Ovšem bez nadšení místních obyvatel a občanské iniciativy by projekt High Line ani nevznikl, a tak bychom se mohli těmito přístupy inspirovat i my.

Inner Harbor, Baltimore

Rozsáhlý projekt redevelopmentu bývalého přístaviště v americkém Baltimoru reagoval na rapidní úbytek obyvatelstva v 50.letech. Skladiště a mola byla stržena a nahrazena otevřenými travnatými plochami určenými k rekreaci a občasným shromážděním. Nábřeží bylo postupně transformováno kvalitními a oceňovanými projekty parků a náměstí s budovami různých funkcí, které ve svém důsledku zvrátily úpadek města a staly se vzorem pro urbánní obnovu mnoha dalších měst.(Hewett 1983)

„Snad nejpopulárnější atrakcí v lokalitě Inner Harbor je prostě pozorování druhých lidí z laviček a zahrádek kaváren na Promenade.“ (Marshall 2001)

Barking Riverside, Londýn

(Autor: Maxwan, obytná čtvrť pro 25 000 obyvatel)

„Zásadní roli při etapizaci a růstu ambiciózního rozvojového projektu Barking Riverside má nábřeží, které je revitalizováno hned v počáteční fázi výstavby. Takováto aktivace inspirativních částí areálu před započítím vlastní výstavby pomůže zlepšit jeho obraz“ (ERA 21,#05 2011)

Další

V Brightonu i Kodani mělo zvelebení veřejných prostranství za následek nárůst aktivit, známý projekt dopravního uzavření Times Square v New Yorku měl za následek mimo jiné zhodnocení pozemků stejně jako v dánském městě Aarhus, kde byla odkryta zatrubněná řeka a ceny nemovitostí náhle vzrostly mezi nejvyšší ve městě. (Gehl 2012)

Řeka fascinuje

Kvalita veřejných prostranství je klíčovým předpokladem pro vznik pro člověka přínosných volitelných a společenských aktivit.

Na příkladu Svitavy v Brně tak lze demonstrovat potenciál řeky, která láká obyvatele k pobytu na nábřeží, i když většina ostatních aspektů kvality prostředí je na nízké úrovni. Je to právě řeka, která přes všechna omezení civilizace jako regulace koryta, zástavba říční nivy či znečištění stále neúnavně vnáší do městského prostředí přírodu a v podobě záplav připomíná její sílu, na kterou je v městském prostředí snadné zapomenout.

Voda v sobě nese výraznou symboliku života. Voda v podobě řeky potom symbolizuje pohyb, dynamiku ale zároveň i jistotu a klid ve své neměnnosti. Její ambivalentní povaha má rovinu stálosti i proměnnosti.

Symbolika řeky koresponduje s tvořivou silou přírody a času. V proměnách řeky po jejím toku je možné vidět analogie samotného lidského života od zrodu po konec v moři.

Řeky byly od počátků lidských sídel místy jejich krystalizace. Řeky vstupují do mytologií jako hranice mezi světy – řeka Styx v řecké mytologii a Ífingr v severské mytologii.

Řeka ve městě se stává prvkem, který člověka fascinuje a přitahuje, zve k pobytu a vytváří jedinečné prostředí se silným nábojem a pobízí ke spočinutí a zamyšlení, ke hrám i odpočinku.

TEORIE

SVITAVA V BRNĚ

ANALÝZY

NÁVRH

CHARAKTERISTIKA SVITAVY

Svitava

Řeka Svitava patří k menším řekám i na poměry České republiky. Se svojí délkou 97 km se řadí na 24. místo. Pramení u obce Javorník severozápadně od Svitav, protéká Svitavami, Letovicemi, Boskovicemi, Blanskem a Adamovem a končí na jižním okraji Brna, kde se vlévá do Svatky.

Významným přítokem je řeka Punkva, ponorná řeka, která protéká Moravským krasem a je turisticky velice atraktivní.

Svitava se nachází v povodí Dyje a Moravy, které je součástí povodí Dunaje a úmoří Černého moře.

Správu Svitavy provádí státní podnik Povodí Moravy.

(Ne)přítomnost v Brně

Svitava Brnem protéká od severu k jihu v jeho východní části, Svatka v západní části. Na rozdíl od Svatky, která do povědomí obyvatel města vstupuje výrazně, především díky Brněnské přehradě, je Svitava až na výjimky málo známá a využívaná. Je to dáno jejím charakterem „záhumenkové“ řeky, ke které se přilehlá urbánní struktura orientuje zadními okraji zahrad a areálů, zdmi a ploty. Svitava je také úzce spjata s průmyslem. Hrála roli při industrializaci a urbanizaci Brna v 19. století, kdy se poděl ní formovala Posvitavská průmyslová zóna. Proto byla během 20. století Svitava postižena znečištěním odpady průmyslových závodů. Díky legislativním opatřením pro ochranu životního prostředí a zároveň ústupu průmyslu z této zóny je dnes Svitava čistější a obecně v dobrém stavu, i když je stále co zlepšovat.

Od 18. století také probíhaly výrazné úpravy toku řeky, která meandrovala mnoha rameny v údolní nivě, která začíná už v Obřanech. Důvodem regulací řeky byla především ochrana proti povodním, ale i přizpůsobení koryta pro potřeby průmyslových závodů. V důsledku těchto opatření je Svitava po většinu délky toku městem napřímená v lichoběžníkovém korytu a zahloubená pod úroveň okolního terénu tak, že její prostorové působení je minimální, neuplatní se v pohledech z perspektivy chodce téměř vůbec.

Potenciál

V některých aspektech je ovšem Svitava v Brně jako městská řeka úspěšná. Jsou to především úseky na severním a jižním okraji města, které jsou hojně využívány k rekreaci pro svůj krajinný charakter.

Lokalita v Obřanech je úspěšná díky návaznosti na údolí Svitavy k Bílovicím, Bílovický les a další přírodní celky. Zároveň je lokalita dobře dostupná MHD a navazuje na obytnou strukturu města.

Lokalita v Modřicích a Heršpicích na jihu města je spíše definována jako periferie města s projevy urban sprawlu nákupních center. Přesto je zde řeka využívána k bruslení a cyklistice.

Cyklistika je ostatně tématem po celé délce řeky. Protože nábreží Svitavy je prostorem na odvráceném okraji budov a areálů, téměř po celé délce není zatíženo automobilovou dopravou, čehož s výhodou využívají cyklisté pro transportní dopravu po městě, nejen rekreační cyklistiku na okrajích. Podél Svitavy je sice vedena národní cyklotrasa, ovšem místy je jen obtížně sjízdná a její plynulost je značně omezena křížením s rušnými městskými radiálami, kde chybí přechody pro chodce i cyklisty. Přesto cyklisté řeku využívají a úpravy pro větší komfort a plynulost jízdy jsou vhodné a nenáročné na provedení.

Potenciál řeky potvrzují aktivity, které se na jejích březích odehrávají navzdory již popsáním negativům. Kromě cyklistů se místy na nábrežích objevují procházející se lidé, lidé venčící psy a často také rybáři.

Posvitavská průmyslová zóna není jen negativem v podobě brownfieldů, její estetickou a kulturní hodnotou je průmyslové dědictví v podobě mnohých průmyslových budov z počátků období industrializace.

Definice a rozvoj charakteristických úseků

Podle převládající atmosféry místa, prostorové konfigurace, související zástavby či krajiny a aktivit probíhajících na nábreží, lze Svitavu rozdělit na šest typických úseků.

Krajinný úsek

Řeka na severním okraji města je neregulovaná, oproti striktnímu napřímení ve městě a její charakter je přírodní. V této oblasti také přechází řeka z údolí do nivy. Zde je příroda, jistě i díky topografickým podmínkám, nezasažena suburbanizací a „sídelní kaší“, nachází se zde východiště turistických stezek do okolních lesů a údolí přímo u konečné tramvaje. Je zde vybudována cyklostezka, po níž vede cyklotrasa směřující na Bílovice nad Svítavou, Adamov a dále Moravský kras.

Rozvojové předpoklady:

Toto území je v dobrém stavu a je hojně využíváno k výletům, procházkám a sportu a jako takové je stabilizované.

Venkovský úsek

Obřany a Maloměřice si zachovaly stopy svého venkovského původu v urbanistické struktuře. Oblast je převážně obytná s bohatým zastoupením zeleně. Rodinné domy tvoří hlavní složku zástavby, která trpí jen bodovými vadami v podobě malých oplocených výrobních areálů a rozpadající se textilky v Obřanech. Tyto celky jsou ovšem využitelné pro konverzi, po které by doplnily stávající strukturu s poklidnou rezidenční atmosférou.

Nábřeží je v dobrém stavu, dokonce je posledním místem na toku, kde je ještě pohodlně přístupná voda. Je využíváno pro sport, rekreaci a rybaření.

Rozvojové předpoklady:

Území je většinou stabilizované s přestavbovými plochami brownfields a několika rozvojovými plochami, pro plné využití nábreží jsou zapotřebí drobné provozní zásahy a není třeba zásadních změn struktury.

Úsek brownfieldů

Oblast Husovic, Zábrdovic a Židenic je na jednu stranu součástí urbanisticky hodnotných celků a obsahuje i industriální dědictví v podobě historických budov Zbrojovky, pivovaru Briess a Mitopu; na druhou stranu jsou tyto hodnoty i problémem, neboť je potřeba je včlenit do města.

Nábřeží je zde málo využívané, neudržované a ve špatném stavu, vyskytují se zde převážně nezbytné aktivity jako transportní cyklistika, venčení psů a rybaření, v přehlednějších částech výjimečně procházky.

Rozvojové předpoklady:

Vzhledem k městotvornému potenciálu nábreží v centrální části města jsou v tomto úseku potřebné výrazné změny podoby i využívání nábreží. Současně i související urbánní strukturu je místy třeba výrazně předefinovat. Obě tyto roviny je zároveň třeba koordinovat, protože mohou mít mnoho vzájemně protichůdných podob.

Průmyslový úsek

Lokalita kolem Křenové a Černovic představuje směsici převážně funkčních výrobních areálů jako ALSTOM a Šmeral nebo bývalé

NÁMĚTY PRO ROZVOJ NÁBŘEŽÍ

škrobárny v Komárově. Tento úsek má nejasnou budoucnost vzhledem k rozsahu areálů a návaznosti na zamýšlené rozvojové území tzv. Jižního centra v souvislosti s přesunem nádraží.

Nábřeží má specifickou atmosféru vycházející z přítomnosti průmyslových hal, železničních kolejí a grafitti. Není udržované ani příliš využívané, převažují cyklisté, pejskaři či mladí lidé se specifickými aktivitami.

Rozvojové předpoklady:

S drobnými úpravami může být nábřeží místem, kde je možné zažít silnou atmosféru v podobě industriálního parku. Větší zásahy do struktury definované průmyslem jsou zde předmětem dlouhodobého vývoje a vzdálenější budoucnosti.

Jižní periferní úsek

V Komárově řeka přechází do nezastavěného území.

Zde by již mělo město končit. Nejsou zde přítomné žádné aktivity, ani cyklistika či rybaření.

Řeka je v rozporuplném stavu, kdy protéká polní krajinou ve svém hlubokém rovném korytě, skryta před zraky kolemjdoucích. Ve světě i u nás existují trendy obnovy řek do přírodě blízkého stavu při zachování bezpečí před povodněmi. Takové opatření, které by řece navrátilo její přirozenost, by vytvořilo prostředí, které by bylo vhodnou protiváhou kvalitní krajiny na severním okraji města, kde řeka protéká Obřany.

Rozvojové předpoklady:

Stávající průmyslovou zónu je možné doplnit budovami na disponibilních plochách, ovšem je zde třeba striktně vymezit okraj města.

Hlavním motivem by měla být krajina, která by měla být předmětem revitalizace.

Úsek urban sprawl

Na jihu města by měl pokračovat krajinný charakter lokality, ovšem oproti očekávání při chůzi po nábřeží se zde nachází několik nákupních center s hypermarkety.

Paradoxem je panorama u soutoku Svratky a Svitavy – logika je zde naprosto převrácená, krajinu vidíme na straně města a nákupní centra na straně odvrácené od města, kde bychom očekávali venkov a krajinu.

I přes nevhodné umístění nákupní zóny za hranicemi města je zde nábřeží živé jednak díky herním zařízením vybudovaným obchodními centry a také díky cyklostezce, kterou zde intenzivně využívají cyklisté a bruslaři, i když převážně na straně Svratky.

Rozvojové předpoklady:

Svitavskému nábřeží by proto prospělo umístění bodu zájmu dále proti toku řeky směrem od OC Olympia, které je výchozím bodem mnohých bruslařů.

Rozvoj v centrálních částech města na místech bývalých průmyslových areálů by mohl být odpovědí na problém urban sprawlu, důležité je zabránit dalšímu extenzivnímu perimetrálnímu růstu měst.

Svitavské nábřeží v Brně je pestrou směsicí prostranství s různými možnostmi využití. V návaznosti na předchozí charakteristiku úseků je vhodné zachovat jejich převládající atmosféru a podpořit jejich přednosti. Řeka tak nemusí být nutně homogenní tzv. zelenomodrou linií parku obklopujícího v pásech oba břehy. Naopak může být sekvencí měnících se prostorů a přidat tak na atraktivitě při pohybu podél řeky.

V předdiplomní práci jsou definována témata, která jsou opakujícím se motivem podél celé Svitavy. Doplněny jsou o soubor konkrétních zásahů v podobě kultivace nábřeží nebo doplnění nových atraktivních prvků, které se stanou body zájmu a vnesou do lokality nové funkce.

Témata jsou rozdělena podle deseti motivů:

I. Brownfields – jsou významným tématem, většina Posvitavské průmyslové zóny již neplní svoji výrobní funkci, proto jsou mnohé areály označeny za brownfields. Mnoho z těchto lokalit má velký potenciál, nevýhodou jsou poměrně vysoké náklady na jejich přestavbu, častá kontaminace půdy a podzemních vod a často komplikované vlastnické vztahy. Každý z těchto areálů je velké urbanisticko-architektonické téma, proto se nedá zobecnit postup přestavby. Přesto je třeba při navrhování dbát na vztah města k nábřeží a prosazení nábřeží jako pobytového veřejného prostranství.

II. Kontakt s vodou – již popsané prostorové působení řeky zahloubené v rovném, regulovaném korytu snižuje atraktivitu nábřeží a prudké svahy nedovolují pohodlný přístup k vodě. Proto je možné použít pro zpřístupnění vody bermy v podobě víceúrovňových promenád, pobytové schody či terasovité plošiny a mola.

III. Provoz podél nábřeží - nábřeží Svitavy má velký městotvorný potenciál v podobě zachovalé pěší přírodní linie, která je zcela nezátížená silniční dopravou. Přímo podél řeky sice vedou koleje vleček k průmyslovým závodům, ovšem jsou využívány řídce a v tak brzkých ranních hodinách, že se na nábřeží neprojevují jako problém. Nábřeží tak představuje trasu, po které se mohou lidé pohybovat pěšky i na kole či bruslích v bezpečí před silničním provozem. Toto využití je třeba zachovat a nábřeží mu dále přizpůsobovat. Pěší stezky jsou podél nábřeží v celé jeho délce, ovšem ne vždy po obou březích. Bylo by tedy vhodné současně s novou výstavbou a při přestavbách brownfields prosadit stezky či přímo nové ulice na nábřeží.

IV. Mobiliář – pro kultivaci nábřeží je potřeba doplnit městský mobiliář od pouličního osvětlení přes lavičky po odpadkové koše. Místy je vhodné umístit herní prvky a umělecká díla.

V. Krajinné zásahy, ekologické aspekty - jedním z cílů revitalizací nábřeží je výrazné zpřírodnění řeky v Jižním úseku (Komárov a níže). Toto opatření by mělo řece vrátit původní podobu a plochy pro přirozený rozliv. Jde o vytvoření meandrů, tůní a slepých ramen, které obnoví členitost řeky, její původní délku a v neposlední řadě i biodiverzitu. Dále je třeba počítat se snížením a zprostupněním jezů pro migraci živočichů.

VI. Ostrovy a soutoky - Jde o velice specifická a výjimečná místa, která je vhodné zpřístupnit či odkrýt. Nejde jen o soutok Svratky

a Svitavy, ale i o soutoky Svitavy s jejími náhony, čímž také vznikají ostrovy – např. ostrov s textilkou v Obránech nebo Cacovický ostrov v Maloměřicích.

VII. Železnice - v místech, kde to provoz umožní, je možné železnici použít jako atraktivní prvek. Ten může mít podobu přírodních záhonů, stezek, pohyblivých laviček či drezín, které se stanou hrací atrakcí.

VIII. Prostory pod mosty – např. pod mostem Provazníkova jsou v podstatě zastřešeným veřejným prostranstvím a jako takové je možné do nich vkládat nejrůznější nové funkce a zařízení.

IX. Funkční průmysl na nábřeží - velké průmyslové areály strojíren, nová plynárna a výrobně - logistické areály v úseku P jsou stabilizovaným průmyslem a je proto výzvou ztvárnit nábřeží tak, aby z tohoto faktu vytěžila maximum při daných prostorových omezeních.

X. Cyklodoprava - Zajímavým tématem je cyklistická doprava, která v posledních letech v Brně zažívá velký nárůst. Cyklostezka vedoucí po Svitavském nábřeží cyklistické dopravě ve městě značným dílem přispívá a je hojně využívána v například ranních hodinách pro cesty do práce. Společně se svrateckou cyklostezkou tak vzniká klín páteřních cyklistických tras oddělených od silniční ho provozu, který je možné využít pro transport po městě podobně jako městský okruh. Zároveň je ale třeba dbát na vyvážené využití transportu a rekreace či cyklistiky a chůze. Cyklisté se po rovinném terénu pohybují mnohem rychleji, než chodci či bruslaři, proto je zapotřebí poskytnout chodcům patřičné zázemí pro bezpečnou chůzi či stacionární aktivity a navrhnout prostředí především pro ně.

Tato témata jako náměty k dalšímu zpracování a navržené zásahy společně se stanovenými rozvojovými předpoklady představují program pro revitalizaci Svitavy a přivedení nábřeží do života obyvatel města, které má dvě řeky, ale žádné skutečné nábřeží.

Zásahy pro celou Svitavu

Některá z popsaných témat předdiplomní práce řeší formou konkrétních zásahů. Důraz byl kladen na pozvednutí kvality nábřeží při zachování nízkých nákladů.

Navržená opatření se věnují prostupnosti a plynulosti nábřeží, využití prostorů pod mosty vkládáním nových funkcí, výrazně zastoupeným tématem je zpřístupňování břehů pomocí teras a schodišť. Pozitiva lokality podtrhují zásahy spojující industriální prostředí s uměním a streetartem. Další skupina zásahů se zaměřuje na estetické ztvárnění a humanizaci technické infrastruktury, která je na nábřežích často přítomná a pohledově se uplatňuje. Poslední skupina jsou zásahy, které navrhují nové objekty jako např. rozhlednu či lávku.

Mapa na předchozí straně prezentuje rozložení navržených zásahů podél celé řeky a dělí je na dvě skupiny: zásahy, které se zaměřují na kultivaci prostředí a podporují tak aktivity, které jsou již v území přítomny; druhou skupinou jsou zásahy, jejichž cílem je přilákat do lokality více návštěvníků vytvořením nových bodů zájmu.

Vybrané návrhy přispívají kvalitě nábřeží dílčím zásahem do lokality. Téma této diplomové práce tak doplňuje soubor zásahů o podrobně řešenou lokalitu Zábrdovic, která vyžaduje rozsáhlejší zásah a komplexní přístup.

01 Osvětlení dálniční křižovatky

Zásah spočívá v osvětlení tělesa dálnice a řeky pro zdůraznění kontrastu civilizace a přírody, pro podtržení silného genia loci. Osvětlení

probíhá v sekvenci ve směru toku řeky a toku dopravy. Tři ramena nájezdů se zde sbíhají do jednoho ne nepodobně soutoku řeky. Tok dopravy se zde kříží s tokem říčním a vytváří místo plné symboliky a skrytých významů a poselství o naší době čekajících na ty, kteří jsou připraveni jim naslouchat.

02 Lávka u Avionu

Cílem zásahu je napojit Svitavu k Avionu tak, aby se obchodní centrum mohlo stát podobným výchozím bodem výletů jako Olympia na jihu. Spojení by také umožnilo lidem ze Svitavské trasy naopak zakončit výlet už v Avionu, nebo pokud budou chtít, pokračovat až k Olympii. Samotná lávka je navržena jako designově atraktivní prvek tak, aby zaujala již při příjezdu po dálnici. Sjízdna je i na kole, bruslích či vozičku díky rampám, pro které je dostatek prostoru. Je umístěna přibližně ve středové ose areálu Avionu tak, aby mohla proniknout mezi koruny stávajícího stromořadí na protější straně dálnice. Tak vznikne velmi atraktivní procházka korunami stromů. Lávka je zakončena schodišťovou věží, která je napojena na lanové centrum a další atrakce.

03 Konec železnice u Intersparu na Tkalcovské

04 „Galerie“ u Cejlu

05 Kontakt s vodou

Zásahy č.03-05 jsou navrhované v území vybraném jako téma této diplomové práce.

Z hlediska strategie, která bude popsána v pozdějších kapitolách (viz str. 57), je možné tyto zásahy řadit jako nízkonákladová dočasná opatření a iniciativu obyvatel do vrstvy IMAGE, která představuje soubor opatření, která mají za úkol lokalitu propagovat a pomoci formovat její obraz v povědomí společnosti.

06 Kontinuální cyklostezka

Hlavní myšlenkou je podpoření cyklistiky podél Svitavy a tím i v celém městě doplněním chybějících úseků zpevněné cyklostezky. Zároveň je navržena paralelní pěší linie na druhém břehu, která poskytuje přírodnější alternativu s měkčím povrchem vhodným pro běžce.

VÝBĚR LOKALITY K ŘEŠENÍ

Stručně představená předdiplomní práce se věnovala především drobným zásahům a kultivacím prostoru nábřeží. Všechny tyto zásahy těží z přítomnosti lidí, kteří v současnosti nábřeží využívají navzdory jeho špatnému a neudržovanému stavu.

Pro další řešení zůstaly všechny velké rozvojové či přestavbové plochy popsáné v rozvojových předpokladech. Některá místa, která trpí nedostatkem aktivit rovněž potřebují vytvořit zcela novou identitu.

Tématem diplomové práce je nábřeží v Zábrdovicích od Zábrdovického mostu po park před supermarketem Interspar a související nábřeží podél plynárny.

Vzhledem ke kontextu celé Svitavy je tato lokalita na rozmezí úseku Brownfieldů a úseku Průmyslu, čili na pomezí městského a periferního.

Je to právě zde, kde se nejvýrazněji projevuje, jak svitavské nábřeží ve městě selhává. Řeka zde protéká během své cesty městem nejrušnější lokalitou, přitom počet návštěvníků nábřeží je minimální a z těch málo aktivit, které se zde odehrávají, jsou mnohé problematické až na hranici ilegality.

Cílem práce proto je tento stav zvrátit, vytvořit povědomí o lokalitě, dát jí identitu, přilákat tak návštěvníky a v důsledku toho nastartovat rozvoj celé lokality a vytvořit vizi výsledné podoby prostřednictvím urbanistického návrhu.

Zábrdovice v těchto místech, kolem ulice Cejl, jsou čtvrtí ve špatném stavu, trpí na nedostatek údržby, pozemky nejsou lukrativní a existují zde i sociálně-etnické problémy.

Přitom přítomnost řeky obvykle zvyšuje ceny pozemků. K tomu je ovšem potřeba pracovat nejdříve se samotnou řekou a z řeky s identitou stoky vytvořit řeku se skutečným silným nábřežím. Svitava je zde určená k vytvoření rušného, živoucího městského nábřeží – tento úsek Svitavy bude nejvíce městský a přitom bude moci sloužit jako výchozí bod pro související úseky nábřeží.

TEORIE

SVITAVA V BRNĚ

ANALÝZY

NÁVRH

Zábrdovice

Vybraná lokalita se nachází ve čtvrti a katastrálním území Zábrdovice, která přímo navazuje na historické jádro města. Čtvrť se nachází na předělu tří městských částí Brno-střed, Brno-Židenice a Brno-sever.

Čtvrť má dlouhou historii, jako předměstí Brna existuje nejméně od 13. století.

Její dnešní podoba je ovšem výsledkem období industrializace, kdy se zde usazovaly průmyslové areály a s nimi nerozlučně svázána obydlí dělníků. Vznikla tak smíšená zástavba s vysokou hustotou charakterizovaná velkými uzavřenými areály s velkým počtem živelně rostlých užitkových budov ve špatném technickém stavu či dvou- a vícepodlažními městskými domy se zastavěnými vnitrobloky.

Z údajů ČSÚ z roku 2011 lze zjistit, že v katastrálním území Zábrdovice bylo 5 966 bytů. Pokud budeme brát průměrnou velikost domácnosti 2,1 osoby, pak by hustota zalidnění čtvrti byla přes 7 000 obyv./km². Pro srovnání průměrná hustota zalidnění Amsterdamu je kolem 3 300 obyv./km² a Brna 1 759 obyv./km². Kvůli dělení Zábrdovic do tří městských částí jsou tyto údaje nejbližším možným odhadem, i když nepravděpodobným. Ovšem nasvědčují alespoň řádově tomu, že čtvrť je velice hustě osídlená, s tím také souvisí skladba obyvatelstva; bydlí zde slabší sociální vrstvy a příslušníci etnických menšin.

I přes vysokou hustotu zastavění nemá čtvrť žádné centrum hospodářského a společenského života, většina aktivit se soustřeďuje na hlavní ose, kterou je ulice Cejl s mnoha obchody v parteru.

Typologie nábřeží

V předdiplomním projektu je zpracována typologie svitavských nábřeží podle převládajícího charakteru. Nábřeží v lokalitě jsou výrazně znehodnocena orientací průmyslových celků, které mají vstupy z Cejlu a k nábřeží se otáčejí zadním okrajem se zdmi.

V lokalitě je i hodnotné nábřeží v ulici Pastrnkova s charakterem městských řadových rodinných domů.

Historický vývoj lokality

První písemné zmínky o vsi na místě nynějších Zábrdovic jsou z roku 1237, čili přibližně v době založení kláštera premonstrátů, se kterým byla ves úzce spojena. V době před nástupem projevů urbanizace šlo o předměstí Brna, které bylo vymezené hradbami v trase dnešního vnitřního městského okruhu (Husova, Koliště).

Zemědělský charakter vsi s drobnou parcelací, po staletí neměnný, změnila industrializace k nepoznání. Tento proces v Brně začal časně, jen s několikaletým zpožděním oproti kolébce industrializace ve Velké Británii.

Továrna Vlněna (první soukromá továrna na sukno) byla vybudována na Cejlu již v roce 1780, tu následovaly další továrny shromažďující se podél řeky, a tak se stala ze Zábrdovic tovární čtvrť.

Zemědělské statky tak ustupovaly továrnám a nájemním domům na širokých parcelách pro ubytování vzrůstajícího počtu dělníků, kteří v té době stále ještě docházeli do práce pěšky, proto jejich obydlí musela být umístěna v docházkové vzdálenosti od továren.

Během první poloviny 19. století byly postupně snášeny hradby, a tak v roce 1850 již byly Zábrdovice připojeny k Velkému Brnu. V tomto roce byla také zregulována Svitava, která do té doby protékala Zábrdovicemi v přírodní podobě řeky meandrující v údolní nivě.

Tím byla vymezena urbanistická struktura, která se od té doby jen zahušťovala.

Část Vlněny na místě dnešního hypermarketu Interspar byla postavena v 80. letech 19. století, jediný dochovaný blok na Cejlu je nyní památkově chráněn. Mítop, tehdejší Brněnská továrna na plst, byla vybudována před rokem 1890, ovšem brzy vyhořela a byla přestavěna podle projektu stuttgartského architekta Philippa J. Manze, s charakteristickou věží vodojemu. Pro tyto svoje historické hodnoty je areál dnes doporučen k památkové ochraně.

V druhé polovině 19. století byly vybudovány železniční tratě a vlečky do továren, které dodnes tvoří výraznou bariéru v území, i když například trať Tišnovka vedoucí po pravém břehu na sever (viz mapa 1919) již byla zrušena.

S nárůstem hustoty obyvatel a v reakci na špatné hygienické podmínky byly vybudovány městské lázně, které byly přestavěny v roce 1931-1932 podle projektu Bohuslava Fuchse.

Ve 20. století rozvoj lokality ustal, průmysl se rozvíjel dále od centra města, kde byly budovány strojírný. Během 20. století postupně nastal úpadek průmyslu a z textilek vznikly dnešní brownfieldy.

(Kuča 2000), (Brodesser 2005), (Woff)

Funkční využití

Z hlediska funkčního využití je území pestrou směsí. Městské domy s obchodním parterem a polyfunkční domy tvoří linii Cejlu, plochy čistého bydlení v jihovýchodní části tvoří rodinné a méně bytové domy v hodnotné urbanistické struktuře.

Objekt hypermarketu Interspar s rozlehlým parkovištěm je výrazným zásahem proti stávající struktuře, z funkčního hlediska je ovšem umístěn vhodně a je hojně využíván. Z veřejné vybavenosti je v území dostupná nemocnice a základní škola.

K nábřeží je vhodně orientován park se vzrostlou zelení, velké tréninkové fotbalové hřiště reflektuje rekreačně-sportovní potenciál nábřeží, ovšem jako tréninkové je málo využívané a vadou při rozvoji lokality může být fakt, že není přístupné veřejnosti.

Areály brownfields poskytují prostředí mnoha drobným firmám, které zde využívají kancelářské prostory i prostory pro lehkou výrobu. Velké množství ploch je také využito pro skladování. Areály nejsou ovšem zdaleka plně využity.

Kromě firem, které využívají levné v podstatě zbytkové prostory ve městě jako například autoservisy či kovoobrábění, se zde usazují i zástupci tzv. kreativní třídy - architekti, grafická studia či firmy věnující se vývoji, např. elektro. Jsme tu svědky procesu, který se město snaží vyvolat v bývalé káznici nedaleko odtud. Na rozdíl od káznice se ovšem zde kreativní firmy usazují podle svého uvážení a vytváří tak jistý potenciál rozvoje, který lze využít zachováním prostor pro tyto firmy.

Protipovodňová ochrana

Z hlediska protipovodňových snah v širším významu lze rozlišovat dva směry. Prvním jsou přírodě blízká protipovodňová opatření, která pracují s celým povodím a snaží se vhodným hospodařením s ním působit preventivně - předcházet tomu, aby vznikla velká povodňová vlna. Cílem je zpomalení odtoku v povodí ve volné krajině, zvětšení zadržetí vody v krajině a rozliv mimo zastavěná území.

Druhým přístupem jsou klasická inženýrská opatření, která se soustřeďují na transformaci povodňové vlny, v místě, kde se odehrává, a její co nejrychlejší odvedení z města. Toho je ve městě dosaženo většinou pomocí liniových opatření - hrází, zdí, mobilního hrazení a dalších. (Konvička 2002)

Přírodě blízká protipovodňová opatření jsou v dnešní době preferovaným způsobem. Vznikají tak projekty na revitalizaci regulovaných řek ve volné krajině i v intravilánech měst. Dopady jsou nejen protipovodňové, ale i ekologické a estetické.

Riziko povodní na Svitavě je oproti jiným řekám v České republice poměrně nízké. Dílčí povodí Svitavy má pestré geologické složení, řeka sbírá své prameny v křídové pánvi - její horniny jsou velmi propustné pro povrchovou vodu. Proto je Svitava řekou s

nejvyrovnanějšími průtoky v celém povodí Moravy, zvláště ve svém horním toku, než přibere přítoky z jiných než křídových útvarů. (REURIS)

Proto je otázkou, zda jsou klasická protipovodňová opatření v Brně na Svitavě vhodným řešením, zvláště v místech, kde je navrhováno vybudování liniových opatření namísto budov s největší památkovou hodnotou v lokalitě Zbrojovky.

Řešeného území se ovšem dotýkají pouze drobnější opatření v podobě zídek a hrází ve výšce nepřesahující 0,5 m. Proto s nimi návrh počítá.

Dále jsou doporučeny úpravy objektů na řece - zvýšení podhledů mostovek Zábrdovického mostu (1), pěší lávky (3) a energolávky (4). Jez Radlas je doporučen k rekonstrukci, která počítá se snížením a zprostupněním pro migraci.

Na levém břehu je doporučena betonová zídka v trase stávajícího plechového oplocení nebo zemní hráz s bermou pro umožnění údržby koryta. Na pravém břehu jsou doporučeny rovněž betonové zídky.

ROZVOJOVÉ PŘEDPOKLADY

Syntézou předcházejících analýz jsou rozvojové předpoklady, které popisují potřebné změny v území odstupňované podle rozsahu změn od běžné pravidelné údržby stabilizovaných ploch, přes plochy a stavby, které vyžadují výraznější renovace a kultivace prostředí, plochy a stavby, které vyžadují koncepční změny hmotné struktury po nová rozvojová území. V následujícím textu jsou popsány pouze plochy v řešeném území.

Stabilizované plochy

01 Hypermarket Interspar

I přes negativní urbanistický a estetický dopad novostavby hypermarket představuje významnou investici do lokality a slouží širšímu území. Tohoto jevu je možné využít při oživení nábřeží.

02 Bytový dům Moravan

Konverze budovy bývalé textilky Moravan na bytový dům je zdařilým příkladem přístupu k brownfields s výhradou řešení předprostoru do ulice Zábrdovická, kde je umístěno parkoviště ohraničené zdí. Tento prostor by mohl být předmětem kultivace.

Kultivace, renovace, údržba

03 Blok bývalé Vlněny

Památkově chráněná administrativní budova na Cejlu je ve špatném technickém stavu a vyžaduje údržbu. Ostatní budovy bloku prošly rekonstrukcemi a přestavbou, ovšem vnitroblok vyhrazený parkování by mohl být revitalizován.

04 Činžovní domy na Cejlu

Secesní domy sice nejsou vedeny v ústředním seznamu kulturních památek ČR, přesto jejich fasády jsou velmi hodnotné avšak také v jednom případě dokonce v havarijním stavu, je potřeba údržba a renovace těch domů, které ji ještě neprodělaly.

05 Park na Ponávce

Park se vzrostlými stromy postrádá vybavení mobiliářem a trpí na nedostatek údržby. Je vhodná krajinářská revitalizace se ztvárněním stávajících kolejí a Svitavského náhonu (Ponávky).

Dostavby a přestavby

06 Fotbalové hřiště

Hřiště slouží jako tréninkové pro mládež klubu ČAFC Židenice. V současnosti je udržované a občasné využívání, což je umožněno nízkými náklady vzhledem k lokalitě, která v dnešním stavu není příliš hodnotná.

V souvislosti s rozvojem lokality je ovšem možné zvážit investice, které umožní intenzifikaci využití areálu a jeho zpřístupnění pro veřejnost.

07 Brownfield „Pravý břeh“

Areál, který byl určen pro lehký průmysl - vývoj tkacích strojů a polygrafickou výrobu, je dnes využíván jen částečně (viz str. 38). Špatný technický stav, neprostupnost, některé nevhodné funkce vzhledem k umístění v centrální části města a negativní dopad na užívání nábřeží vyžadují nápravu přestavbou areálu, odstraněním pomocných provozních objektů a dostaveb vybudováním nových propojení s nábřežím a nové veřejné infrastruktury.

Některé přítomné funkce je potřeba podpořit, jiné vyloučit. Lokalita by měla mít charakter smíšeného obchodu, služeb, administrativy a vývoje s malým podílem bydlení.

08 Areál Mitop a Hlubna

Kromě hodnotných budov v ulici Zábrdovická (hlavní budovy Mitop a Hlubna) se areály skládají z mnohokrát přestavovaných pomocných provozních hal a nízkopodlažních objektů o nízké technické, památkové i estetické hodnotě.

Je vhodné území očistit, zbavit ekologické zátěže, doplnit nová propojení s nábřežím a veřejnou infrastrukturu. Obchodně-administrativní linii se zachováním stávající lehké výroby do ulice Zábrdovická je vhodné doplnit bydlením na straně řeky, případně i v objektu Mitopu.

09 Nábřeží za hypermarketem

Vedení dopravy a umístění parkoviště přímo na nábřeží je necitlivým a nevhodným zásahem do území. Zásobování hypermarketu by bylo lepší přetrasovat a nevyužívané parkoviště doplnit zástavbou - možným rozšířením hypermarketu jako kompenzací za změny provozu zásobování.

10 Parkoviště hypermarketu

Ačkoli prostor pro velkokapacitní parkování v lokalitě není z principu špatným prvkem, jeho provedení jako povrchové parkoviště závadou je. Popírá historicky stanovenou uliční čáru a poškozují tak vnímání města více než velkoplošná hala samotného hypermarketu.

Funkci parkování je vhodné zachovat ovšem s přidáním dalších funkcí a umístěním parkování mimo parter.

Rozvojové plochy

11 Rozvojové území na levém břehu

Území na nábřeží v současné době není využito zcela vůbec. Urbánní lada za plechovým plotem navazují na směsici nízkopodlažní zástavby objektů skladování ve špatném technickém stavu a o nízké hodnotě. Jejich odstraněním vzniknou disponibilní plochy pro rozvoj. Kontext obytné čtvrti, hřiště, školy a řeky lokalitu určuje pro vybudování čistého bydlení a vytvoření klidového rekreačního nábřeží.

Nábřeží řeky

Lokalita ve svých mnohých vadách a kolizích ovšem přináší zároveň velkou výhodu - brownfiledy a jejich pozemky zabraly prostor nábřeží, a tak od doby, kdy přestaly sloužit svému účelu, tvoří územní rezervy.

Relativně snadno odstranitelné zdi, objekty skladování a pomocných provozů tak mohou ustoupit nové výstavbě, která bude odpovídat současným požadavkům na veřejné prostranství nábřeží. Je možné nově definovat uliční strukturu a orientaci vstupů i funkční využití tak, aby maximálně těžila z přítomnosti nábřeží a tím podpořila jeho rozvoj a využití.

Nábřeží Svitavy, na jejichž plochách nastala industrializace později, například severněji Zbrojovka či jižněji ALSTOM a Šmeral, již takovou výhodu nemají - průmysl tvoří obrovskou bariéru mezi řekou a městem - a jejich uvedení na úroveň soudobého kvalitního nábřeží pro lidi budou nákladným procesem na dlouhou dobu.

Lokalita nábřeží v Zábrdovicích tak může sloužit jako aktivační bod v obnově svitavských nábřeží. Odtud mohou lidé vycházet do okolních nábřeží a postupně tak vytvořit společenskou poptávku po jejich obnově.

STAV DNES ...

Intenzita využívání veřejných prostranství

Hlavní tepnou v lokalitě je ulice Cejl. Pohybuje se zde mnoho lidí, hypermarket je cílem velkého počtu návštěvníků a mnoho lidí lokalitou denně projíždí.

Přesto je nábřeží téměř liduprázdné. I když je řeka atraktivním prostředím, lidé, kteří se na nábřeží pohybují, jej vyhledávají cíleně; není nic, co by ostatní návštěvníky přilákalo, chybí mobiliář, zájmové body, služby, nábřeží je „zastřené“, nesměřují do něj vstupy ani používaná okna. Pokud „největší městskou atrakcí jsou lidé“ (Gehl 2012), pak na nábřeží se tato myšlenka potvrzuje: nejsou zde přítomni lidé, protože zde nejsou přítomni lidé.

... CÍL NÁVRHU

Intenzita využívání veřejných prostranství

Cílem návrhu je zvrátit stávající stav - z nejméně navštěvovaného prostoru vytvořit intenzivní veřejné prostranství. Společně s návrhem nových ulic, které zlepší prostupnost území, je řešena také jejich hierarchie tak, aby odpovídala rušnému městskému charakteru polyfunkčních bloků a klidovému charakteru obytných zón.

TEORIE

SVITAVA V BRNĚ

ANALÝZY

NÁVRH

Nové nábřeží, nová výstavba, nové centrum Zábrdovic

Vize nového nábřeží spočívá v živoucím a pestrém veřejném prostranství s mnoha funkcemi od sportu, rekreace, bydlení po městskou promenádu s obchody a posezením restaurací.

Zároveň má lokalita i rozvojový potenciál v hmotné rovině - v podobě přestaveb brownfields i rozvojových ploch na levém břehu.

Místo s takovou směsicí funkcí a atraktivitou řeky navíc v kontextu velmi husté čtvrti Zábrdovic, která nemá své vlastní centrum, se zde může stát novým těžištěm.

Vize nového nábřeží jako veřejného prostranství cíleně navrhovaného primárně pro lidi zatím nemá v Brně obdoby a jako taková by se mohla stát vzorem pro proměny ostatních nábřeží i dalších veřejných prostranství ve městě.

Vize a překážky jejího uskutečnění

Ačkoli vize projektu přináší velmi atraktivní a kvalitní prostředí, vyvstávají otázky ohledně realizovatelnosti tak rozsáhlého projektu. Kdo bude investorem? Je přijatelné riziko neúspěchu? Bude revitalizace nábřeží úspěšná? Je území atraktivní pro investory a developery?

Zábrdovice, zvláště Cejl, nejsou příliš atraktivní pro nový rozvoj - hustá zástavba, špatný technický stav, sociálně-etnické problémy.

V mnoha případech může být nákladná revitalizace veřejného prostoru katalyzátorem širšího rozvoje okolní zástavby. Ovšem i v případě, že by město bylo ochotné a schopné financovat revitalizaci nábřeží, existuje velké riziko neúspěchu takového zásahu a jeho následné chátrání.

V případě Zábrdovic je proto nutné zapojit veřejnost do plánovacího procesu již v jeho průběhu na rozdíl od běžné praxe, kdy veřejnost do tohoto procesu vstupuje až po vypracování návrhu odborníky. Protože takový postup má ovlivnit výsledek návrhu, je v této práci předpokládán výsledek spolupráce urbanistů s veřejností v jednom hypotetickém scénáři, který by v reálné podobě mohl mít jiné výsledky. Ovlivněny by ovšem byly dílčí aspekty návrhu a konkrétní detaily provedení.

Strategie rozvoje rozdělená do tří vrstev

Odpovědí na otázku realizovatelnosti je vytvoření strategie rozvoje.

Cílem projektu je tedy souběžně s návrhem cílového stavu návrh strategie jeho realizace. Nalezení odpovědí na otázky, jak tohoto stavu dosáhnout.

Projekt je proto rozdělen do tří vrstev:

Vrstva IMAGE

Vrstva Nábřeží

Vrstva VÝSTAVBY

Vrstva IMAGE

Aktivační vrstva má za cíl vytvořit povědomí o lokalitě, propagovat ji a pomocí drobných zásahů vnést do území nové aktivity a uživatele.

Vrstva je reakcí na současný stav, kdy nábřeží je využíváno pouze jako dopravní koridor pro odváznější cyklisty, zásobování

hypermarketu a jako skrytá trasa pro sběr a odvoz železného šrotu. Místo nemá identitu a neexistuje důvod jej navštěvovat, proto je potřeba jasně definovat jeho IMAGE - uchopitelný obraz, se kterým je možné se ztotožnit.

Hlavní myšlenkou vrstvy je vytvoření nízkonákladového předobrazu následující nákladné revitalizace nábřeží a vnášení nových aktivit. Součástí je i participace veřejnosti, která může mít podobu workshopů a diskuzí, ale i aktivních zásahů do území.

Vrstva Nábřeží

Jakmile vrstva IMAGE přinese nové návštěvníky nábřeží, začne se výrazněji projevovat potřeba revitalizace, potřeba řešení výrazných koncepčních závad, které nelze řešit drobnými zásahy. Zároveň vrstva IMAGE umožní při návrhu revitalizace vycházet z nově zformovaných zákonitostí - rozmístění aktivit, hierarchie klidových a rušných zón a směrů pohybu.

Vrstva Nábřeží je doménou města, které je investorem opatření vedoucích ke zprostupnění území, vybudování veřejné infrastruktury a především samotné revitalizaci nábřeží.

Zárukou úspěchu projektu je navázání na vrstvu IMAGE a vytvoření uzlových bodů na protilehlých okrajích území, které podpoří linii pohybu podél řeky.

Vrstva VÝSTAVBY

Stejně jako revitalizace nábřeží vychází z dočasných opatření vrstvy IMAGE, navazuje na ni i vrstva VÝSTAVBY. Jejím obsahem je přestavba brownfieldů a nová výstavba na disponibilních plochách. Jde o dlouhodobý proces a strategie počítá s jeho pozvolným průběhem tak, aby bylo možné zachovat stávající kreativní a vývojové firmy sídlící v brownfieldech a jejich přítomností obohatit lokalitu. Developersky může proběhnout dílčí výstavba nových bytových domů v pozdější fázi, kdy se celková atraktivita lokality zvýší.

Tomu napomůže velkým dílem revitalizace nábřeží, která se tak stane katalyzátorem rozvoje.

Image Svitavy ve virtuálním a fyzickém světě

Služby jako Flickr či Panoramio jsou komunitními weby pro sdílení fotografií, které umožňují umístění fotografií do mapy, kde byly pořízeny.

Mnohé z fotografií nejsou jen momentkami či snímky z osobních archivů, ale mají uměleckou hodnotu, jejich autoři vyhledávají místa se zvláštní poetikou, kterých je v Zábrdovicích mnoho - častým tématem jsou koleje a průmysl.

Takové fotografie mají potenciál oslovit širší veřejnost jako v příkladě High Line (viz kapitola Město a veřejná prostranství str.9).

Poblíž nábřeží se často pohybují lidé aniž by věděli, že v blízkosti se nachází zajímavá místa. Nasprejováním nápisů s odkazem na umělecké fotografie se o takových místech dozví a mohou se rozhodnout je navštívit.

Geocaching zve na nábřeží nové návštěvníky

Geocaching je hra na pomezí sportu a turistiky, která spočívá v použití navigačního systému GPS při hledání skryté schránky nazývané cache / keš, o níž jsou známy její zeměpisné souřadnice. Při hledání se používají turistické přijímače GPS či mobilní telefony s GPS (Wikipedie).

Ač je Brno obecně plné keší, na nábřeží Svitavy žádné nejsou. Přitom právě geocaching je jedinečným způsobem, jak poznávat neznámé prostředí díky tomu, že schránky zakládají místní lidé s dobrými znalostmi lokality.

Založení tematické keše o řece Svitavě je motivem pro „realizaci“ po obhajobě diplomové práce...

Festival na nábřeží Svitavy - propagace lokality, participace veřejnosti, experiment

V počáteční fázi, kdy je nábřeží nevyužívané a ve veřejném povědomí neukotvené, je potřeba lokalitě pomoci vytvořením jedinečné IMAGE, podpořit genia loci, lokalitu propagovat. Existuje mnoho způsobů, jak toho dosáhnout, od zmíněných webů, přes fanouškovské skupiny na sociálních sítích, blogy, občanská sdružení, v úvahu připadají i zásahy nebo happeningy přímo v lokalitě. Takové činnosti závisí na nadšení jednotlivců a částečně se již odehrávají formou uměleckých fotografií (vlevo) či amatérským vyspravováním cyklistického přejezdu přes koleje.

Pro potřeby diplomové práce je zde zpracován jeden z mnoha možných scénářů procesu geneze nábřeží, který představuje vrstvu IMAGE v podobě festivalu, který shrnuje různé roviny taktického urbanismu.

Festival může být pořádán městem ve spolupráci s majiteli brownfieldů, či místních podniků a neziskových sdružení. Místní restaurace se zúčastní přehlídky jídel, místní taneční studio zde může předvádět ukázky tance.

Festival představuje mnohé atrakce, kvůli kterým lidé přijedou na nábřeží cíleně, poté se po lokalitě rozejdou a stráví zde čas, mohou

si místo oblíbit a tak se sem vracet i po skončení festivalu. I pouhý článek v novinách má pro vytváření povědomí o lokalitě význam, i když čtenář událost sám nenavštívil.

Některé z atrakcí představují uzlové body rozložené v území tak, aby mezi sebou tvořily efekt pasáže - mezi dvěma body zájmu vzroste atraktivita i samotné cesty mezi nimi.

Atrakce také představují formu experimentu - umístěním dočasného levného opatření se prověří jeho vhodnost pro dražší trvalé opatření ve vrstvě revitalizace nábřeží. Například židle vyrobená na místě z nepotřebné europalety, kterou si lidé mohou sami přenést, kam chtějí, značí vhodnost umístění laviček. Lidé se tak podílí na tvorbě místa a zároveň si místo osvojují a mohou se s ním ztotožnit.

Barvení řeky

Inspirace Chicagem, kde každý rok na svátek sv. Patrika obarví řeku na zeleno, atrakci sledují stovky lidí

Vidielné ze Zábrdovického mostu - může přilákat i náhodné kolemjdoucí

Tekoucí barvivo (ekologicky nezávadné) zvýrazní dynamiku pohybu po nábřeží - lidé půjdou po proudu

Festival jídla a pití

V místě s atraktivním výhledem na řeku, budovu Mitop i kostel Nanebevzetí Panny Marie vzniká nádvoří se stánky restaurací, které zde prezentují svoje dovednosti

některí ze stánkařů se mohou rozhodnout se zde usadit na trvalo a vytvořit tak předpoklad pro rozvoj v dalších vrstvách

Chair bombing a natírání problémů

Zapojení veřejnosti do procesu tvorby místa

„Umístěte si lavičku tam, kde chcete sedět, natřete to, co se vám nelíbí.“

možnost využití nepotřebných palet a materiálu z místních skladovacích areálů

Vystavené historické vozy

Koleje vleček nejsou jen bariérou, ale dávají lokalitě jedinečnost

Umístění zajímavých historických vagónů podpoří genia loci lokality

Stavba vyhlídkové věže

Mezinárodní studentský workshop

Již průběh stavby je přínosem - *lidé jsou tam, kde jsou lidé*- přítomnost pracujících studentů vyvolá zájem kolemjdoucích

Jeden z vagónů lze využít jako zázemí a dílnu.

Vyjížd'ky na drezínách

Prostor předávacího kolejiště vlečky je vymezený zdí plynárny a náspem železniční tratě a vytváří tak příjemné zákoutí podpořené hodnotnou soudobou architekturou plynárny

Odlehlost prostoru a možné budoucí přestavění na komunikaci je hendikepem

Jednoduchý zásah k využití prostoru spočívá v umístění šlapacích drezín, jako jednoduchého, levného, přesto silného opatření,

které bude lákat návštěvníky hlouběji do lokality

Obsah vrstvy

Iniciátorem a investorem v této vrstvě je především město, podílet se všem mohou i občanská sdružení či zainteresované podniky.

Předpokládáme, že nábřeží je již využíváno v podobě dočasných zásahů, které jsou výsledkem vrstvy IMAGE. Obsahem vrstvy jsou především tyto body:

1. Očištění struktury ve fázích podle plánovaných nových ulic
2. Vybudování veřejné infrastruktury
3. Revitalizace nábřeží

Tato opatření představují nákladné projekty, které jsou investicí do území a kladou si za cíl aktivaci rozvoje okolních brownfieldů a následně i nové výstavby na disponibilních plochách.

Myšlenka vychází z předpokladu městotvornosti nábřeží, které se po revitalizaci stane výrazným katalyzátorem rozvoje.

Nábřeží a okolní budovy - město - jsou svázány těsným vztahem. Pokud je nábřeží ve špatném stavu, je nízká i atraktivita a hodnota budov. A naopak špatný stav města způsobí výrazné snížení kvality nábřeží a tak i jeho navštěvovanost.

Pokud bude nábřeží revitalizováno, zvýší se atraktivita okolních pozemků a nové uživatele veřejného prostranství budou brzy následovat i služby a obchody a s nimi i další funkce od pracovních příležitostí až k bydlení.

Takový rozvoj lokality se poté opětovně promítne do nábřeží, které bude tím úspěšnější, čím více lidí jej bude využívat.

1. Očištění struktury ve fázích podle plánovaných nových ulic

Jde o odstranění budov, které jsou ve špatném technickém stavu, mají nízkou hodnotu nebo jsou závadou (zdi a ploty areálů, stínění bytových domů). Pro podporu úspěchu revitalizace nábřeží je potřeba odstranit některé budovy na březích řeky a zprostitelné areály, aby bylo nábřeží pohodlně přístupné.

Opatření je možné rozfázovat do celků podle budoucích komunikací, provádět je postupně a umožnit tak firmám přítomným v areálech, aby se změnám přizpůsobily.

2. Vybudování veřejné infrastruktury

Protože areály brownfieldů na obou březích tvoří velké uzavřené celky, je nutné vybudovat novou infrastrukturu tak, aby umožnila rozvoj nových ulic a budov ve vrstvě VÝSTAVBY.

3. Revitalizace nábřeží

Návrh revitalizace nábřeží vychází z vrstvy IMAGE,

zachovává její uzlové body a dále je rozvíjí a doplňuje je o další - Klub nábřeží s prostorem pro parkování kol a zázemím.

Hypotetický scénář rozvoje předpokládá, že z aktivit veřejnosti při festivalu vyplývají konkrétní detaily jako například rozmístění schodů k řece, mol či laviček a také objekty k odstranění, především ploty a zdi podél řeky. Revitalizace zahrnuje úpravy obou břehů, vybavení mobiliárem, vybudování protipovodňové ochrany a nové rekreační terasy snížené až téměř k hladině vody.

Cílem je vytvořit kvalitní prostředí pro pobyt pro všechny věkové i sociální skupiny.

Samotný návrh lokalitu člení na několik typologicky odlišných zón, které svou funkcí odpovídají charakteru okolních urbánních souborů.

Je to kamenné městské nábřeží na pravém břehu, zelené nábřeží volně přecházející do dvorů bytových domů na levém břehu, dále Svitavský náhon - říčka Ponávka - v parku upravená jako kanál s kamenným břehem v úrovni hladiny a v závěru nábřeží U plynárny, které je prostorem pro sport, hry a atrakce.

3.1. Pravý břeh = městská promenáda

V návaznosti na areál, který směřuje ve vrstvě VÝSTAVBY k převážně pracovní-komerčnímu charakteru, je nábřeží nejrušnějším centrem dění. Městskému charakteru odpovídá dlážděný povrch. Páteřní městská cyklostezka, která tudy vede, je vymezená pouze odlišným materiálovým řešením. Jedná se o pěší zónu, vjezd vozidel je proto s výjimkou zásobování vyloučen.

Odstraněním přízemních budov se nábřeží rozšíří o 6 až 10 m, až na výslednou velkorysou šířku 19 m. Nábřeží tak poskytuje prostor pro procházení, posedávání, zahrádky restaurací, ale i například pouliční umělce či výstavy.

Souběžně s budováním nového nábřeží se zde budou usazovat obchody, bary, restaurace a hospody, které mohou postupně obsazovat budovy brownfieldu.

Revitalizace zahrnuje i protipovodňovou ochranu v podobě nízké zídky, která se jako stuha vine plynule po nábřeží, místý se rozdvouje a opět sbíhá a podporuje tak interakci mezi lidmi.

Zídka zároveň tvoří předěl mezi dlažbou a travnatým břehem, který je opatřen pobytoвыми schody pro umožnění kontaktu s vodní hladinou.

3.2. Levý břeh = obytné nábřeží

Levý břeh není téměř vůbec zastavěn, proto je zde prostor pro výrazný zásah do koryta řeky. Odtěžením části břehu se rozšíří koryto,

vytvoří se snížená rekreační terasa a získaná zemina se rozprostře po území a plynule zvýší úroveň terénu. Nebude proto nutné zde budovat nevzhlednou zemní hráz jako protipovodňové opatření.

Nábřeží tak svým přírodním charakterem s mlatovými cestami, vhodnými pro běžce, kontrastuje s pravým břehem. Na terase vznikne jedinečná „pláž“ v centru města, jsou zde umístěna dřevěná mola a dřevěné chodníky.

Vzhledem k návaznosti na rodinnou zástavbu a přírodnímu charakteru, je nábřeží klidovým prostorem vhodným pro relaxaci, pikniky, grilování, slunění a procházky.

Ve vrstvě VÝSTAVBY je tento klidový charakter dále rozvíjen umístěním bytových domů plynule navazujících na nábřeží.

Součástí revitalizace je také intenzifikace stávajícího tréninkového hřiště, které bude přestavěno na multifunkční sportoviště, doplněno menšími tribunami a zpřístupněno širší veřejnosti.

3.3. Zelený most

Nový most pro pěší propojuje nábřeží v místě křížení nejvíce tras pohybu. Zeleň na mostu propojuje diagonálně rozmístěné přírodní úseky nábřeží v jeden plynulý celek, který láká k pobytu a s výhodou také spojuje biokoridor s biocentrem parku.

3.4. Výtvarnický park s Ponávkou

Stávající park s Ponávkou návrh zachovává ovšem přidává sem nové využití. Stavba vyhlídkové věže jako uzlového bodu, který láká návštěvníky, byla pilotním projektem Výtvarnického parku - místa, kde studenti uměleckých škol a začínající umělci mohou nejen vystavovat svá díla, ale také na nich zde přímo pracovat s využitím vagónů na vlečce jako dílen.

Díky kolejím je také možné dílnu po nábřeží přesunout a pracovat například na prototypu designového mobiliáře.

Svitavský náhon neboli říčka Ponávka je díky relativně stále hladině ztvárněn jako mělký kamenný kanál se širokými břehy a herními prvky v podobě přeskakovacích kamenů.

Park je doplněn pěšími lávkami přes Ponávku, které leží ve směru častých tras pohybu.

3.5. Nábřeží U plynárny

Posledním typem nábřeží je herní nábřeží U plynárny. Prostor široký až 45 m je na pomezí rušného městského a odlehleho průmyslového nábřeží. Poloha mezi areálem plynárny a klidovou rodinnou výstavbou určuje tuto plochu jako park s atrakcemi, herními prvky a sportovišti. Park má sloužit jak místním obyvatelům, tak i krátkodobějším návštěvníkům nábřeží, kteří sem jdou například nakupovat.

Koncepce je inspirována dynamikou kolejí - šikmý rastr mlatových cest tvoří mnohoúhelníková pole s různými povrchovými úpravami a náplní. Tato pole protínají koleje vleček, na kterých jsou umístěné posuvné plošiny s posezením se stolem či ležací plochou. Vzniká tak prostředí, které návštěvníky vybízí k interakci a zapojení představitosti. Je jen na vás, jestli chcete odpočívat ve stínu stromů, hrát si mezi muldami, nebo se ukryt ve vysoké trávě.

Prostor záměrně není konkrétně definován - zde je hřiště, zde se sedá, zde se sportuje, naopak konkrétní využití je ponecháno na představitosti lidí, prostranství jim pouze poskytuje nástroje.

Směrem podél toku se park přirozeně zklidňuje s přechodem do průmyslové části, ovšem využívanost nábřeží podporují atrakce umístěné v závěru při železničním mostu - především vyjíždky na drezinách a hřiště pro různé míčové hry.

Koryto řeky je zde více zahloubeno, protipovodňová opatření tak nejsou nutná. Jedinými úpravami na obou březích zde jsou opět pobytové schody, které umožňují kontakt s vodní hladinou i v hlubokém napřímeném korytu.

Uzlové body

Uzlové body již byly v textu zmíněny. Jejich význam spočívá v potenciálu přilákat do lokality nové návštěvníky a podpořit jejich pohyb podél řeky. Kromě vyhlídkové věže a drezín, jsou to náměstí Kneipenplatz a Klub nábřeží.

Kneipenplatz

Místo s pracovním názvem Kneipenplatz - náměstí hospod a restaurací je představeno jako modelový příklad rozvoje na str. 59. Inspirováno je čtvrtí Kneipenviertel v centru Drážďan, kde seskupení mnoha různých podniků funguje velmi dobře.

Je umístěno na pohledově vysoce exponovaném místě, s krásným výhledem a atraktivní náplní. Orientováno je do nábřeží a zcela tak otáčí dosavadní vztah města a nábřeží. Takové místo se může stát výrazným přínosem pro úspěch a navštěvovanost nábřeží.

Klub nábřeží

Co je pro nábřeží Kneipenplatz večer a v noci, tím je Klub nábřeží ve dne. Jednoduchá stavba výrazně přispívá užitenosti nábřeží jako sportovního komplexu. Zázemí obsahuje skříňky a hygienické zařízení včetně sprch podobně jako na koupališti. Není proto nutné plánovat si trasu běhu pouze kolem domu, ale je možné jít si zaběhat při cestě z práce nebo si zahrát plážový volejbal po nakupování v hypermarketu.

Druhou funkcí je podpora městské transportní cyklistiky - objekt má prostor pro bezpečné parkování kol. V kombinaci se zázemím tak objekt funguje i opačně: při vyjíždce na kole můžete zde kolo odstavit, zajít nakupovat a posedět v kavárně. Jednoduchý objekt umístěný v křížení tras tak umožní flexibilní využívání nábřeží.

VRSTVA VÝSTAVBY

Obsah vrstvy

Cílem urbanistické studie, která je předmětem této vrstvy, jsou přestavby brownfieldů a návrh zástavby na disponibilních plochách. Ze strategického hlediska vrstva navazuje na obě vrstvy předchozí a využívá jejich přínosů. Vrstva IMAGE jako vrstva rozvoje probíhajícího od nuly připravuje půdu pro rozvoj především areálu Pravého břehu. Zprostupnění uzavřených areálů a aktivace nábřeží umožní usazování obchodů a služeb v parteru budov, které se budou soustředit na procházející obyvatele a návštěvníky nábřeží.

Ve vyšších podlažích stávajících budov jsou záměrně ponechány prostory pro již přítomné kreativní firmy, které se v takovýchto areálech často usazují. Postupné otevírání areálu a zprostupňování potom dává podnět a prostor dalším podobným začínajícím firmám, které by mohlo lákat prostředí nábřeží a nízké ceny ale nevdí jim špatný stav budov. V tomto scénáři tak zde vznikne kreativní centrum přirozenou cestou na základě volby samotných firem, kterým jsou pouze poskytovány podněty. Zároveň je tak podporou většího množství menších podniků zachována ekonomická diverzita, která přispívá k ekonomické stránce udržitelnosti.

Levý břeh potom strategicky navazuje více na vrstvu NÁBŘEŽÍ, kdy revitalizace řeky vytvoří velmi atraktivní prostředí pro výstavbu bytových domů, které jsou v brněnském kontextu unikátní jako typ bydlení na nábřeží. Tyto domy mohou být vybudovány jako jednorázový developerský projekt.

Obchodní ulice doplňující hypermarket přivádí do lokality další návštěvníky, vytváří ucelený obchodně- zábavní komplex a jasně vymezuje zbývající veřejná prostranství.

Urbanistická koncepce

Návrh je rozdělen na tři celky: Pravý břeh - ležící mezi Cejlem a nábřežím s obchody, službami a pracovními příležitostmi; Levý břeh - navazující na klidnější ulici Zábrdovickou a rodinnou zástavbu za fotbalovým hřištěm a Obchodní ulici, která doplňuje hypermarket Interspar do komplexního celku směřujícímu k nábřeží.

Funkční využití

Funkční náplň jednotlivých bloků je řešena v součinnosti s koncepcí nábřeží tak, aby celek byl harmonický a fungující. Důraz je kladen na pestrou skladbu funkcí, která je členěná do logických celků podle provozních vazeb.

Rušný obchodně-pracovní Pravý břeh je typický polyfunkčními domy s obchody a službami v prvních dvou podlažích (viz řezy str. 81) a prostory pro kanceláře, dílny, laboratoře a ateliéry v dalších podlažích. Bydlení je zde zastoupeno méně, je možné například v podobě home-office.

Na Pravý břeh navazuje Obchodní ulice, která polyfunkčními objekty dotváří koncept komerčního centra, započatého hypermarketem Interspar.

Levý břeh je vyhrazen klidnějšímu prostředí bydlení s menším zastoupením drobných obchodů v parteru. Od čistého bydlení při nábřeží jsou budovy směrem k ulici Zábrdovická více zastoupeny obchody a pracovními prostory. Stávající hřiště nenarušuje povahu

bydlení a je zachováno; plochy sportu a rekreace, které navrhuje ÚP, jsou rozmístěny po nábřeží a také do Nové Vlněny na Obchodní ulici, viz vedlejší stranu.

Prostorová kompozice

Návrh vychází z tradiční blokové struktury, kterou v aktualizované podobě se zvýšeným parkovacím vnitroblokem dodržuje zvláště v areálu Pravého břehu. Levý břeh je více otevřený do nábřeží, které se tak stává součástí bydlení a jeho velkou přidanou hodnotou. Necitlivě umístěný hypermarket je doplněn objekty tak, aby byla co nejvíce navržena původní struktura zástavby daná Vlněnou.

Při doplňování stávajících objektů byl kladen důraz na vyloučení slepých fasád dostavbami, nové linie ulic jsou zalomené, aby tvořily zajímavější perspektivu.

Nábřeží je pojato jako výstavní prostor města, proto jsou do něj domy orientovány štíty, nikoli souvislou uliční čarou. Každý objekt je tak prezentován dvěma fasádami a řada štítů za sebou příjemně rytmizuje a člení prostor. Výška je navržena tak, aby se bytové domy Levého břehu snižovaly směrem k nábřeží a přispívaly tak intimnějšímu charakteru prostoru, zatímco Pravý břeh na nábřeží výškově graduje. Výškové dominanty, kromě stávajícího kostela a Mítopu, tvoří vyhlídková věž (č. 17) a polyfunkční dům (č. 06) na Cejlu. Odsud jsou komponovány hlavní pohledové osy - obchodní osa začíná náměstím při nejvytíženějším bodě u zastávky MHD a směřuje k náměstí se zeleným mostem na nábřeží, zároveň exponuje všechny obchody dálkovým pohledům. Osa ulicí Tkalcovskou je uzavřená vyhlídkovou věží, která zve k návštěvě nábřeží.

Hlavním prostranstvím je náměstí na nábřeží, ke kterému směřuje nejrušnější osa a které slouží jako výchozí bod pro celé nábřeží.

Dopravní koncepce

Důraz je kladen na chodce a cyklisty společně s MHD, která území obsluhuje velmi komfortně. I když auta nejsou striktně vyloučena, návrh jejich počty a pohodlí provozu omezuje na nejnižší přípustné hranice.

Jedna z největších výhod Svitavského nábřeží - absence dopravy - je zachována a podpořena pěší zónou na městském nábřeží a mlatovou cestou v přírodním. Navržená zpevněná cyklostezka vede městskou páteříni cyklotrasu podél celé Svitavy. Nový most je pěší, silniční most navržen není kvůli zachování klidového charakteru oblasti Levého břehu a nábřeží. Most v těchto místech by se stal výhodnou zkratkou s negativním dopadem na nábřeží a malým přínosem pro řidiče.

Nové komunikace jsou obslužné či zklidněné a končí obratištěm před promenádou na nábřeží. Komunikace části Levého břehu jsou v režimu obytné zóny se smíšeným provozem pěších a vozidel, použity jsou mírné šikany pro omezení maximální rychlosti vozidel. Parkování je v garážích vždy ke každému bloku v podzemních podlažích nebo zvýšeném vnitrobloku se zelenou střechou. Parkoviště hypermarketu je přesunuto do Nové Vlněny, viz následující stranu.

Vlečky jsou použité jako herní prvky pro nábřeží, ovšem zachovány funkční pro případ potřeby zásobování teplárny v záložním provozu.

07 - Polyfunkční objekt Nová Vlněna

Z navrhovaných budov je specifická stavba s pracovním názvem Nová Vlněna. Nachází se na místě části dnešního parkoviště hypermarketu, které zabírá celý nezastavěný prostor o rozloze 1,8 ha. Takto rozlehlé parkoviště s sebou nese mnoho negativ, ke kterým patří prostorové (ne)působení, nedostatečná - neekonomická intenzita využití území vzhledem k umístění v centru města, ekologické dopady rozsáhlé vyasfaltované plochy a obecná degradace kvality prostředí. Proto je navrženo jeho přesunutí do dvou

podlaží nového objektu. Uvolní se tak plocha nejen pro vznik kvalitních veřejných prostranství, ale i pro novou výstavbu několika objektů a tím i zvýšení zisků z pozemků, což může být impulsem pro vlastníka pozemků a hypermarketu pro zvážení této koncepce.

Takto vznikne nová Obchodní ulice, ze které jsou přístupné obchody v parteru Nové Vlněny. Z jižní strany jsou přístupné další provozy krytých sportovišť a zábavních zařízení. Tyto provozy jsou orientovány do nábřeží, na které navazují jako alternativa sportu pro špatné počasí. Nejvíce pohledově exponovaná místa jsou vyhrazena obchodům, sport a zábava mohou být umístěna i v této odlehlejší části, protože sem lidé dochází cíleně.

Umístění hlavní zásobovací komunikace do středu objektu funguje na principu inverzním ke klasickému obchodně-zábavnímu centru, které vtahuje své zákazníky dovnitř a ochuzuje tak okolní ulice o jejich přítomnost. Komunikace, po které probíhá zásobování, obsluhuje také objekt č. 06 a poté pokračuje k Intersparu a ulehčuje nábřeží od těchto nežádoucích provozů.

Pro vylepšení retence vody v území je navržena zelená střecha, kterou lze využívat pro drobné pěstování plodin, které je možné prodávat v obchodech v objektu. Může jít o pěstování bylinek, které budou použity jako přísady v kavárnách. Účelem této formy urban farmingu je především osvětová činnost pro veřejnost, vzhledem k ploše 0,53 ha, která by v případě tradičního zemědělství stěžít stačila pro roční pokrytí potřeb jedné malé rodiny.

Nová Vlněna, Interspar a celá Obchodní ulice společně s nábřežím mají šanci oslovit a přivést široké spektrum návštěvníků a nabídnout tak alternativu soudobých zábavních center. Výhodou jsou v tomto případě umístění v centru města v dosahu MHD, čili vyloučení projevů sídelní kaše, městotvornost vzhledem orientaci vstupů a podpora nábřeží vzhledem k množství lidí, které sem tyto objekty přivedou.

SHRNUTÍ

Veřejná prostranství jsou multioborovým tématem, protínají se v nich otázky urbanismu, architektury ale i sociologie a dalších oborů.

„Zdá se mi, že teprve v průniku těchto pohledů je možné mluvit o veřejném prostoru trochu hlouběji než jenom jako o módním tématu: je tam třeba dát zajímavé dláždění a atraktivní lavičky.“

(Petr Kratochvíl)

Práce používá rovnocenně strategických a urbanistických nástrojů s cílem vytvořit prostor, ve kterém se dá nejen chodit, ale především žít.

ZÁVĚR

Vytvořením kvalitních a úspěšných veřejných prostranství společně se vznikem fungující a pestré městské části má dosah i za hranice řešeného území. Blízkost fungujícího centra čtvrti bude stimulovat rozvoj okolních brownfieldů, jejichž obnova je v současném stavu málo reálná. Nárůst atraktivity, a tak i hodnoty území, vede k lepší údržbě stabilizovaných bloků, ale zároveň postupný proces nepřipustí prudkou gentrifikaci.

Stejně tak nové nábřeží Zábřovic má šanci rozvířít diskuzi a vytvořit poptávku po zásazích do navazujících úseků nábřeží, které jsou z dnešního pohledu neřešitelné, jako například nábřeží za železničním mostem s provozní vlečkou semknuté areály strojíren.